

FRANJEVAČKI INSTITUT
ZA KULTURU MIRA

Međunarodni znanstveni skup:

**BiH, EUROPSKA ZEMLJA BEZ USTAVA
ZNANSTVENI, ETIČKI I POLITIČKI IZAZOV**

VODIČ KROZ ZNANSTVENI SKUP

Sarajevo, 3. i 4. 2. 2012.

**Međunarodni znanstveni skup:
BiH, EUROPSKA ZEMLJA BEZ USTAVA
ZNAJSTVENI, ETIČKI I POLITIČKI IZAZOV**

Sarajevo, 3. i 4. 2. 2012. godine
Hotel Holiday-inn, dvorana Hercegovina

VODIČ KROZ ZNAJSTVENI SKUP

Nakladnik:

FRANJEVAČKI INSTITUT ZA KULTURU MIRA
Franciscan Institute for the Culture of Peace
Poljudsko šetalište 4, 21000 Split, HRVATSKA
Tel./Fax: +385 21 381-011; 381-257
e-mail: kultura-mira@st.t-com.hr
www.franjevaccki-institut.hr

Za nakladnika:

Fra Mijo Džolan

Organizacijski odbor:

Fra Mijo Džolan
Alen Kristić
Mile Lasić
Ivan Lovrenović
Ivan Vukoja

Suradnice:

Božana Ivelić-Katava
Mirjana Maras -Žuro

Priredili:

Franjevački institut za kulturu mira
Organizacijski odbor simpozija
Josip Blažević

Grafički prijelom:

CAKUMPAKUM
On-line servis za grafički prijelom knjiga
www.cakumpakum.net

Tisak:

SITOMA SPLIT

Fra Mijo Džolan

Franjevački institut za kulturu mira, Split

Izlaskom iz *winner-loser* matrice do nove političke kulture

Franjevački institut za kulturu mira, sa sjedištem u Splitu, zajednički je centar Vijeća franjevačkih zajednica RH i BiH za promociju pravde, mira i integriteta stvaranja. Koncilski socijalni nauk Crkve vidi ovaj angažman dvostruko: kao karitativnu zauzetost za siromašne, isključene, izrabljivane i kao bonhoefferovski kritičku opciju raskrinkavanja i dovođenja u pitanje struktura koje uvijek iznova generiraju nepravdu i ljudske nevolje: individualne, kolektivne i globalne. Toliko o nama!

Ovaj znanstveni skup sa intrigantnim radnim naslovom i upornošću klasičnog *ce-terum censeo* ima nakanu baviti se politološkim i sociološkim analizama, u svrhu pojašnjenja osnovnih pojmova i pretpostavki društvenog, političkog i nacionalnog dijaloga *ad intra* i *ad extra*, a potom i pretpostavki za uspješnu (re-de-)konstrukciju Ustava BiH.

Svjestan da kod većine sudionika ovoga skupa vlada skepsa i bojazan kako su pozicije, ne samo na političkom već i na znanstvenom području, u BiH davno zauzete i da se na ovakvim skupovima umjesto argumenata slušaju i izgovaraju tek oče-kivane mantre, izražavam zahvalnost svim autorima koji sudjeluju u radu ovoga znanstvenog skupa, pogotovu onima koji će se jasnoćom stava zagovarati rješenja, funkcionalna i pravedna za sve građane i narode u BiH, mimo “političke korektnosti” i uz cijenu koja prati svaku misaonu i političku dekonstrukciju naših dobro “ušminkanih” idola.

Etos koji stoji u pozadini očekivanja od ovoga skupa može se izreći programski: iz do sada prevladavajuće *winner-loser* matrice pokušati iskoračiti u *winner-winner* matricu naših društveno-političkih odnosa, zagovarati novu društveno-političku kulturu. Međutim, kako dosadašnji povijesni imperijalni kišobrani nad BiH nisu promovirali ovaj etos, za pretpostaviti je da ni priželjkivana EU to neće učiniti bez našeg svjesnog i aktivnog sudjelovanja u tome procesu.

Nadam se da se argumenti izrečeni na ovome skupu neće samo sukobljavati, nego i rezonirati, te da će među njima biti dovoljno “hermeneutičkog gostoljublja” za konstruktivan i društveno primjenjiv dijalog. Uz ponovljenu zahvalnost svim sudionicima, skromni doprinos Instituta i Organizacijskog odbora simpozija vidim u metafori Sokratove babice.

PROGRAM
RADA
ZNANSTVENOG
SKUPA

Petak, 3. 2. 2012.

- 9:00 Fra **Mijo Džolan**, Pozdrav i obrazloženje znanstvenog skupa: etički, politički i ustavno-pravni izlazak iz winner-loser međunacionalnih i građanskih odnosa u BiH
- 9:10 **1. SESIJA:**
Civilizacijski i religijski instrumentarij za novu političku kulturu i novi Ustav BiH
- Doc. dr. sc. **Mile Lasić**, Pledoaje za alternativni proeuropski kulturološki i politološko-pravni narativ
  - Prof. dr. **Regina Ammicht Quinn**, Kultivirati ljudsko: Etika, politika i religija
  - Prof. dr. **András Máté-Tóth**, Uloga Katoličke crkve u oblikovanju identiteta u multireligijskom društvu
  - Mr. **Alen Kristić**, Nova politička kultura – izazov za religijske institucije u BiH
- 10:00 Rasprava
- 10:45 Kava
- 11:00 **2. SESIJA:**
Ideološki i ustavno-pravni konstrukti u službi winner-loser odnosa u BiH
- Prof. dr. **Nerzuk Ćurak**, Dejtonski politički poredak i kultura nasilja
  - Dr. sc. **Ivica Lučić**, Bosna i Hercegovina u (veliko)državnim i (veliko)nacionalnim koncepcijama
  - Prof. dr. **Šaćir Filandra**, Prilog povijesti jedne mitologije: Iskustva i perspektive bošnjačko-hrvatskih odnosa
  - Prof. dr. sc. **Ivan Cvitković**, Hrvatski nacionalni identitet na “granici” – susret s drugima
- 11:45 Rasprava
- 13:00 Ručak
- 14:00 **3. SESIJA:**
Ideološki i ustavno-pravni konstrukti u službi winner-loser odnosa u BiH
- Dr. **Žarko Papić**, Odnos građanskog i nacionalnog – Civilno društvo i nacionalna ravnopravnost
  - Dr. sc. **Dražen Pehar**, Vrijednosti diskursa, problemi “našeg” Ustava, i budućnost svake države

- Doc. dr. **Tarik Haverić**, Ustav BiH između pravne znanosti i političke moći
  - Dipl. soc. **Ivan Vukoja**, Politike u pozadini različitih modela (pre)ustroja BiH
- 15:00   Rasprava
- 16:00   Kava
- 16:30   **4. SESIJA:**
Ideološki i ustavno-pravni konstrukti u službi winner-loser odnosa u BiH
- Prof. dr. **Enver Kazaz**, BiH – troetnička ili multietnička država
  - Doc. dr. sc. **Milan Vego**, Daytonski ćorsokak
  - Književnik **Ivan Lovrenović**, Treći modus hrvatske politike
- 17:30   Rasprava

Subota, 4. 2. 2012.

- 9:00   **5. SESIJA:**
Znanstveno-etička provjera različitih modela ustava za višenacionalnu i demokratsku BiH
- Prof. dr. **Edin Šarčević**, Kako do novog ustava BiH: Ustavotvorstvo između “demokratizacije pravne znanosti” i “primitivizacije javnopravnog diskursa”
  - Dr. sc. **Ivan Markešić**, “Ratno rješenje” za mirno življenje
  - Dr. sc. **Božo Žepić**, Etički, politički i ustavnopravni postulati za donošenje Ustava u višenacionalnoj i europskoj BiH
  - Dr. sc. **Saša Mrduljaš**, Što bi trebalo definirati hrvatski političko-idejni odnos prema BiH
  - Prof. dr. **Ugo Vlasisavljević**, Ustav kao zakon o podjeli vlasti na temelju podjele zemlje
  - Mr. sc. **Mato Arlović**, Ravnopravnost i konstitutivnost naroda, ljudska prava i temeljne slobode u Ustavu BiH (de lege lata i de lege ferenda)
- 10:30   Kava
- 11:00   Rasprava
- 13:00   **ZAVRŠETAK**
Ručak

the 1990s, the number of people in the world who are undernourished has increased from 600 million to 800 million.

There are many reasons for this. One is that the world population has increased from 5 billion to 6 billion. Another is that the number of people who are undernourished has increased in almost every country. In 1990, 100 million people in the United States were undernourished. In 1995, 120 million people in the United States were undernourished. In 2000, 140 million people in the United States were undernourished.

There are many reasons for this. One is that the number of people who are undernourished has increased in almost every country. In 1990, 100 million people in the United States were undernourished. In 1995, 120 million people in the United States were undernourished. In 2000, 140 million people in the United States were undernourished.

There are many reasons for this. One is that the number of people who are undernourished has increased in almost every country. In 1990, 100 million people in the United States were undernourished. In 1995, 120 million people in the United States were undernourished. In 2000, 140 million people in the United States were undernourished.

There are many reasons for this. One is that the number of people who are undernourished has increased in almost every country. In 1990, 100 million people in the United States were undernourished. In 1995, 120 million people in the United States were undernourished. In 2000, 140 million people in the United States were undernourished.

There are many reasons for this. One is that the number of people who are undernourished has increased in almost every country. In 1990, 100 million people in the United States were undernourished. In 1995, 120 million people in the United States were undernourished. In 2000, 140 million people in the United States were undernourished.

SAŽETCI IZLAGANJA

Doc. dr. sc. Mile Lasić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

Pledoaje za alternativni proeuropski kulturološki i politološko-pravni narativ

U svijetu egzistira između šest i osam tisuća etnija, a samo je par stotina njih koje su se artikulirale u politički narod (naciju) ili u naciju-državu. I dok povijest čovječanstva i nije drugo do povijest ratovanja i ugrožavanja drugih i drugačijih od sebe, u svijetu političke moderne ili “nove paradigme” (Hans Küng) malo tko više dovodi u pitanje oformljenu etniju ili naciju. Obje u osnovi zaslužuju podjednak kulturološki respekt, mada nemaju jednaku političku budućnost. Respekt kolektivnih prava i etnija i nacija prihvaćaju danas u zemljama političke moderne sve više i privrženici tzv. radikalnog liberalizma, jer su se – kao i pristalice tzv. radikalnog multikulturalizma – susreli u novim okolnostima s potrebom de-apsolutizacije svojih prvotnih i izvornih načela. Jer, dok je nastanak nacija putem političkog zrenja etnija (ili na druge načine) u prošlosti bio u pravilu vezan uz golo ili pravno-političko nasilje, u vremenima političke moderne (i postmoderne) se definitivno prihvaća spoznaja o nužnosti respektiranja ne samo pojedinačnih ljudskih prava, nego i kolektivnih prava etnija i nacija ili bilo kojih drugih zasebnih skupina (gender, itsl.). Izvikana “smrt multikulturalizma” na Zapadu i ne znači do priznanje da su i useljeničke zemlje i društva koja su dugo favorizirala ignoranciju ljudskih i kolektivnih prava “first nations” i/ili svogega etničkog useljeničkog šarenila (“melting pot”), mic po mic odustala od grubog zatiranja ili poricanja svojeg etničko/nacionalnog pluralizma. Nažalost, u svemu tomu jedva sudjeluju zemlje u regiji jugoistoka Europe, duboko zapretene u demokratske, anticivilizacijske tranzicije i ubogo palanački uvjerenе u svoju čistotu i zloću drugih, kako bi kazao autor *Filosofije palanke*. U njima se ne radi o smrti pogrešne refleksije multikulturalnosti, kao u zapadnim zemljama, nego o nastanku “paralelnih svjetova” i “zatvorenih društava” tamo i gdje ih nije bilo, sve do reaktualizacije “milet sustava” iz Otomanskog carstva i iščeznuća same osnove multikulturalnosti. Nesposobne prihvatiti novu paradigmu koja podrazumijeva i novi mentalitet i politiku, ove zemlje i ne mogu brzo postati dio svijeta u kojem se etničke razlike ne eliminiraju, u kojem je moguće živjeti susrete kultura i kulturu alteriteta – prožimanja i obogaćivanja identiteta. Ni unutar EU se nisu iznašli odgovori na sve krize i izazove, ali EU će svoje probleme riješiti i bez nas, a mi bez EU nećemo uspjeti nadići naše “paralelne svjetove”. Bez zakašnjelih transformacija u procesu približavanja EU ne možemo postati dijelom svijeta u kojem vrijede *rules of law*, a ljudi se ponašaju sukladno općeljudskim vrijednostima i racionalnim interesima. Zbog toga je prvi preduvjet budućih temeljnih ustavnih promjena uvažiti bh višenacionalnost i preostalu multikulturalnost, pa potom osmisliti interkulturalistički projekt održive i uljudene BiH, uz poštivanje i nacionalnog i etničkog,

ljudskog i građanskog. Zato je iznimno važno ispuniti sadržajem alternativni, proeuropski kulturološko-politički narativ, u čijem su osnovu politička kultura dijaloga i kompromisa, metode upravljanja, a ne eliminiranja etničkih/nacionalnih razlika. Tim bi se putom i mogle nadvladati dominantne autoritarne kulture, tako bi se i rastali od opasnih separatističkih i istih takvih unitarističkih koncepcija u BiH. Tako bi se i Hrvati i Srbi i Bošnjaci, u konačnici svi bh. građani mogli početi vraćati održivoj zajedničkoj i jednakopravnoj zemlji BiH. Ulaskom u EU razriješila bi se i bh. državno-politička pitanja i sva etnička i nacionalna pitanja u BiH...

* * *

Prof. dr. teol. Regina Ammicht Quinn

Međunarodni centar za etiku u znanostima (IZEW) Univerziteta u Tübingenu

Kultivirati ljudsko: Etika, politika i religija

Politička se etika od antike bavi djelovanjem koje je usmjereno na opće dobro. S promatranjem demokratskih društva politička etika dobiva novi smjer: Odvajanje “građanina” i “vladara”, dugo smatrano samorazumljivim, ne da se više sačuvati u toj jednoznačnosti.

Na koji se način u toj situaciji može govoriti o “temeljnim vrijednostima” unutar politike? Kako se u konfliktu između općeg dobra i vlastitih interesa mogu pronaći kompromisi koji neće biti “truli”? Zastupaju li religije unutar višereligijske zajednice partikularne interese?

Religijske granice više ne prolaze samo između različitih religija. One prolaze također unutar svake religije – između na dijalog spremnih i nespremnih. Ako se svaka religija bavi Transcendencijom, onda su granice i prekoračenje granica tema svake religije. Što bi, dakle, morao i mogao biti doprinos religija zajednici u kojoj se ljudsko može kultivirati?

* * *

Prof. dr. András Máté-Tóth
University of Szeged

Uloga Katoličke crkve u oblikovanju identiteta u multireligijskom društvu

Istraživanje religija i crkava u regiji pokazalo nam je da preobrazba društava posjeduje duboku potrebu za istinom i pravednošću. Crkve i druge religijske zajednice imaju danas priliku živjeti i djelovati u društvu aktivno, kreativno, nesebično i profesionalno. Njihova vjerodostojnost ovisit će o njihovoj obnoviteljskoj sposobnosti.

* * *

Mr. teol. Alen Kristić
Međunarodni teološki časopis “Concilium”, Rijeka, Sarajevo
Magazin za političku kulturu i društvena pitanja “Status”, Mostar

Nova politička kultura: Izazov za religijske institucije u BiH

Polazište ovog promišljanja predstavlja uvjerenje da je politička kultura jedan od bitnih čimbenika razvoja, djelotvornosti i stabilnosti političkog sustava. U skladu s tim jedna od njegovih središnjih teza glasi da je trajno prevladavanje aktualne političke krize u BiH nemoguće bez oblikovanje nove političke kulture. Pred tim se izazovom, kao jedan od bitnih čimbenika oblikovanja, održavanja i posredovanja političke kulture, nalaze i religijske institucije u BiH. U prvom dijelu promišljanja bit će propitana veza između političke kulture i političke strukture, uključujući razmatranje tipova političke kulture i tipova potpore političkom sustavu (nacionalnom identitetu i ponosu, legitimaciji i povjerenju). Drugi dio bit će posvećen detektiranju i analizi prevladavajuće političke kulture u suvremenom bosansko-hercegovačkom društvu, obilježenom poslijeratnim i tranzicijskim traumama, s naglaskom na ulogu religijskih institucija u njezinom oblikovanju, posredovanju i održavanju. U trećem dijelu promišljanja bit će ukazano na potencijale koje posjeduju religijske institucije za oblikovanje nove političke kulture temeljem koje bi proces ozdravljenja našeg društva i izgradnje funkcionalnog političkog sustava u njoj, primjerenog modernim postignućima, ali i njegovim specifičnostima, bio ne samo moguć nego i zbiljski plodonosan. Pri tome će biti ukazano na procese, uključujući i razloge njihova odsuća, koji se moraju dogoditi u samim religijskim institucijama da bi bile u

stanju ozbiljiti pozitivan potencijal položen u njima za nužni proces izgradnje nove političke kulture u BiH. U drugom i trećem dijelu promišljanja središnja će pažnja biti posvećena relaciji Katolička crkva – politička kultura katolika – Hrvata u BiH.

* * *

Prof. dr. Nerzuk Ćurak

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Dejtonski politički poredak i kultura nasilja

Autor će kroz analizu dejtonske (geo)političke norme te semantičku obradu sadržaja pojmova *duh Dayton* i *slovo Dayton* ukazati na nemogućnost konstituiranja uspješne i samoodržive političke zajednice na premisama Ugovora koji je u ontologijskoj ravni tek prekid vatre a u etičkoj ravni rodno mjesto institucionalizirane kulture nasilja. Politički poredak generiran takvim suspektim međunarodnim aktom proizvodi institucionalne i socijalne procese čija je krucijalna posljedica odbijanje političke emancipacije u svim slojevima društva. To odbijanje ostavlja građanstvo, nacionalne zajednice, nacionalne manjine i nacionalno neopredijeljene aktere u sferi pretpolitičke zajednice koja se uvijek iznova reproducira samo i samo kao pretpolitička zajednica. A pretpolitički logos nije sposoban za izgradnju povjerenja na premisama Zajedništva čija neoktroirana izgradnja nije moguća bez promocije kulture mira kao ključnog instrumenta u prevazileženju dejtonskog provizorija.

* * *

Dr. sc. Ivica Lučić

Hrvatski institut za povijest Zagreb

Sveučilište u Mostaru

Sveučilište u Zagrebu

Bosna i Hercegovina u (veliko)državnim i (veliko)nacionalnim koncepcijama

Za razumijevanje bosansko-hercegovačke društvene i političke krize potrebno je utvrditi što je ona bila kroz povijest. Što je (i kome) bila Bosna i Hercegovina u vrijeme raspada Osmanskog carstva, kako je organizirana, kome je služila i što je

značila za četiri desetljeća vladavine Austro-Ugarske Monarhije? Kakva je bila uloga BiH u stvaranju Kraljevstva Srba Hrvata i Slovenaca, zašto je nestala za Kraljevine Jugoslavije i kako i zašto je obnovljena tijekom Drugoga svjetskog rata? Kako se BiH razvijala u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, kako se osamostalila i zašto su se obje raspale nakon prvih slobodnih izbora? Odgovori na sva ta pitanja sastavnice su odgovora na pitanje današnje bosansko-hercegovačke krize. Svaki oblik moderne bosansko-hercegovačke državnosti bio je u funkciji vanjskih interesa, a ne interesa njezinih naroda i građana, a svaka s tim povezana (zlo)upotreba nekog od bosansko-hercegovačkih naroda sukobljavala ga je s ostala dva konstitutivna naroda i umanjivala je mogućnost integracije društva i izgradnju države.

* * *

Prof. dr. Šaćir Filandra

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Prilog povijesti jedne mitologije: Iskustva i perspektive bošnjačko-hrvatskih odnosa

Bez obzira koliko s teorijskog aspekta bio upitan poopćavajući odnos između velikih društvenih kategorija kao što su nacije danas je iz vizure realnih društvenih i političkih odnosa nužno govoriti o odnosima Bošnjaka i Hrvata kao pitanju od čijeg prepoznavanja, postavljanja te daljnjeg oblikovanja umnogome ovisi i karakter političkih prilika u BiH. Kraj socijalizma značio je i kraj jugoslavenske ideje i prakse, ali i prestanak partnerstva Hrvata i Bošnjaka pri ostvarivanju svojih identitetskih prava. Kraj Jugoslavije promijenio je perspektivu bošnjačko-hrvatskih odnosa. Ono što su za Hrvate u Jugoslaviji bili Srbi, hegemoni i osporavatelji njihovih prava, u nezavisnoj BiH mogu da postanu, ako već nisu postali, Bošnjaci, navodno većinski narod sa centralističkim i hegemonističkim ambicijama. Tokom cijelog 20. stoljeća Hrvati i Bošnjaci imali su partnerske političke odnose i njihov savez bio je prije svega antihegemonističke, antisrpske naravi, a za vlastita prava, te su samo naivni i lakovjerni romantici iz te političke, interesne bliskosti generalizirali i stavove o posebnoj nacionalnoj bliskosti, ako ne i identičnosti ova dva naroda.

Bošnjačko-hrvatsko političko i raznoliko kulturno koaliciranje u 20. stoljeću danas se zamjenjuje hrvatsko-srpskim koaliciranjem. Kakav je karakter ove nove koalicije? Da li je ona negativno određena kao anti-bošnjačka, antiislamska, antibosanskohercegovačka ili se radi o samo drugačijem nastavku borbe za vlastita, kolektivna, nacionalna prava? Da li se hrvatsko-bošnjačko svrstavanje zasnivalo na principu borbe za slobodu i elementarna identitetska prava naroda, a hrvatsko-srpsko koaliciranje danas na principu borbe za teritorij, pitanje je na koje će sama politička praksa u

konačnici dati najadekvatniji odgovor. U svakom slučaju samo koaliranje dva naroda protiv jednoga pokazatelj je totalitarne kolektivističke kulture koja funkcionira na principu antagoniziranja razlika tako da je samo postavljanje pitanja o odnosu dvaju naroda, u društvu sastavljenom od tri naroda, znak egzistiranja kulture nasilja i dominacije.

* * *

Prof. dr. Ivan Cvitković, dopisni član ANU BiH
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Hrvatski nacionalni identitet na “granici” – susret s drugima

Ponešto o nacionalnim identitetima među kolektivnim identitetima. Kolektivni identitet neovisan od nas samih; kolektivni identitet kao rezultat izbora, te prisilni identitet. Mjesto nacionalnog identiteta u višestrukosti identiteta. Neutemeljenost apriornog odnosa prema kolektivom identitetu kao nečem anakronom. Od čega se sastoji hrvatski identitet u Bosni i Hercegovini? Zaokupljenost identitetima.

Nacionalni identitet na “granici”. Važnost “granice”. Zašto je “granica” značajna za nacionalni identitet? Potreba za naglašenim po(do)kazivanjem identiteta na “granici”. Osjetljivost identiteta na “granici” na njegovo osporavanje. Globalizacija i nacionalne granice.

Konflikti na “granici” i njihovo rješavanje. Zašto su nacionalni konflikti potrebni političkim elitama? Interpretacija nacionalnih konflikata (i) kao konfesionalno-religijskih. Crkve i religijske zajednice uopće i rješavanje takvih konflikata.

Društveni uvjeti u kojima je došlo do “vraćanja” nacionalnim identitetima. Nacionaliziranje naroda u postsocijalističkoj Bosni i Hercegovini. Identifikacija s državom i klase “preusmjerena” je na naciju i konfesiju. Jačanje utjecaje religijskih elita na “nacionalne” politike. Nacionaliziranje Boga i nacionalne konfrontacije. Religija kao izvor političke (i nacionalne) legitimacije. Na značaju dobivaju znaci nacionalnog i konfesionalnog identiteta. Buđenje sjećanja na žrtve.

Pogubnost nacionalizma po hrvatski identitet u Bosni i Hercegovini. Nacionalizam kao najpopularnija i najrasprostranjenija ideologija u Bosni i Hercegovini. Nacionalizam kao sredstvo nacionalne kohezije. Kako je nacionalizam nadvladao religijsku etiku kod katolika, muslimana, pravoslavnih u Bosni i Hercegovini? Jesu li Hrvati raščistili s dijelom svoje negativne prošlosti, osobito one iz XX. stoljeća. Koliko je na svijest Hrvata u Bosni i Hercegovini utjecala činjenica da su sve ratove koje su, pod zastavom hrvatskog nacionalizma, vodili u Bosni i Hercegovini – izgubili. Ne postoje općeprihvaćena istina o događanjima s Hrvatima krajem XX. i početkom XXI.

stoljeća. Otkud tolika mržnja prema Hrvatima koji kritiziraju hrvatski nacionalizam? Riječ-dvije o nacionalnom samoljublju, “gordosti” i nacionalnom dostojanstvu.

Katastrofalne posljedice politike HDZ po stanje Hrvata u Bosni i Hercegovini. Zaklinjanje “u narod” koje je rezultiralo “brisanjem” naroda. Razlikuju li se “hrvatske” političke elite od ostalih “nacionalnih” elita u Bosni i Hercegovini? Što se krije iza teze o “nacionalnom jedinstvu” i hrvatskim “nacionalnim interesima”. Nacija ne priznaje unutarnje razlike i podjele. Bi li Isus danas glasovao za HDZ.

Ima li odgovornosti “crkvenih struktura” za današnji položaj Hrvata u Bosni i Hercegovini? Uspostava bliskih odnosa između političkih i religijskih elita nakon urušavanja socijalizma. Je li političko jačanje religijskih institucija vodilo duhovnom gubitku religije(a)? Jesu li katoličanstvo, islam, pravoslavlje više nacionalni kapital u Bosni i Hercegovini, nego crkveni? Je li Crkva homogena? Važnost depolitizacije religijskog života.

Kontroverze o multikulturalizmu. Što je s multikulturalizmom danas? Multikulturalizam u Bosni i Hercegovini. Odnos multikulturalizam-interkulturalizam. Problem “održivosti” Bosne i Hercegovine. Ponešto o “komšiluku”.

Hrvati i Drugi. Treći entitet. Prevladavanje straha od Drugoga. Otvoriti se prema Drugom. Pomirenje i pamćenje. Svijest kod Hrvata o tome zašto su ovdje! Hrvati i Srbi. Hrvati i Bošnjaci.

Odnos Hrvata prema BiH. Jesu li manje šanse u Bosni i Hercegovini za susretljivost s Drugima neko ikad ranije? Važnost političkog identiteta. Što je patriotizam danas? Osjećaj pripadnosti i osjećaj odanosti Bosni i Hercegovini. Kakve su perspektive Hrvata u Bosni i Hercegovini.

* * *

Dr. Žarko Papić

Inicijativa za bolju i humaniju inkluziju (IBHI), Sarajevo

Odnos građanskog i nacionalnog – civilno društvo i nacionalna ravnopravnost

Civilno društvo – o čemu se zapravo radi?

Odnos forme i vrijednosti/sadržaja civilnog društva; Jednakopravnost, odnos prema drugome i uključenost – osnove “sadržaja” civilnog društva; Od civilnog ka otvorenom društvu.

Građansko i nacionalno

“Zbrka” oko identiteta – riječ je o cjelovitosti identiteta a ne suprotnostima; “Unutrašnji” razvoj nacije (demokracija, ljudska prava, itd.) vodio je civilnom društvu;

Multinacionalna društva/države i njihove specifičnosti; “Prokletstvo” većinskih nacija – želja za dominacijom i njeni ideološki “prekrivači”.

Civilno društvo u BiH

Razvijenost “forme” i nerazvijenost “sadržaja”/vrijednosti; Greške međunarodne podrške civilnom društvu – “NVO elita” umjesto civilne svijesti; Nacionalno orijentisane “forme” civilnog društva – “mostovi” multietničnosti ili “generatori” sukobljavanja; Da li je moguće “unitarno civilno” društvo?

Šta da se radi?

Preporuke za civilno osvješćivanje organizacija civilnog društva.

* * *

Dr. sc. Dražen Pehar

Mostar

Vrijednosti diskursa, problemi “našeg” Ustava, i budućnost svake države

U političkoj je sferi općenito, te u bosansko-hercegovačkom političkom krajoliku posebno, nedovoljno razvijena svijest o značenju i važnosti etičkog odnosa prema diskursu, jeziku, riječi, iskazu. Naime, takav odnos podrazumijeva prepoznavanje određenih vrijednosti, koje imaju i etičke i intelektualne-kognitivne implikacije, a bez kojih nije moguće valjano i uspješno diskurzivno djelovanje. Samo u svrhu ilustracije, prisjetimo se dvije takve vrijednosti: vrijednost istinoljubivosti i preferiranja iskazivanja istine u odnosu na iskazivanje neistine; i vrijednost diskurzivne konzistentnosti koja implicira i intelektualni i moralni integritet. Među velikim teoretičarima druge polovice dvadesetoga stoljeća, trojica se posebno ističu po svom razumijevanju i naglašavanju vrijednosti diskursa, odnosno, temeljne moralne matrice koja leži u osnovi opće-ljudske uporabe jezika: Donald Davidson, među filozofima jezika, te Philip Pettit i Jürgen Habermas među teoretičarima društvenih, političkih i pravnih odnosa. Primjerice, Davidson je dotičnu matricu pregnantno obuhvatio terminom “načelo milosrđa” koje involvira i nalaže karitativan odnos prema ljudskome biće kao korisniku diskursa, kao *ens loquens*.

Prema mišljenju autora, upravo je ta etika, ili aksiologija, diskursa ono što nam može pomoći da plauzibilno objasnimo probleme sa sudbinom i implementacijom tzv. Daytonskog ustava za Bosnu i Hercegovinu čija primjena u praksi izravno ovisi o strategijama tumačenja i našem odnosu prema praksi interpretacije. Nije uopće teško pokazati da su, tijekom posljednjih desetak godina implementacije “Daytona”, vrijednosti diskursa ili povrijeđene ili naprosto zanemarene kako bi se postigli određeni politički ciljevi, odnosno, kako bi se “Dayton” tiho revidirao pomoću

tumačenjã visokoga predstavnika sa kojima nije moguć dijalog, koja nisu poduprta plauzibilnim argumentima, razlozima, ili valjanim teorijama, koja se, dakle, prema glavnim stranama dotičnoga sporazuma ne odnose kao prema ljudskim, to jest, diskursom označenim (dakle, i racionalnim i razumnim) bićima. S druge strane, posebno je među bošnjačko-muslimanskom političkom, ali i intelektualnom, elitom izraženo razumijevanje same interpretacije Daytona kao intelektualnog oružja kojim se osigurava simbolički kontinuitet oružanoga sukoba u Bosni i Hercegovini. Također, nedavna znakovita izjava Valentina Inzka “da je sve relativno” jasno indicira potpuni nedostatak volje da se postmoderni relativizam kognitivnih i moralnih vrijednosti zamjeni jasnom svijesti o jednoznačnim moralnim temeljima uporabe diskursa, te da se okonča i u potpunosti osudi dosadašnje prakticiranje arbitrarne implementacije/interpretacije Daytonskog ustava, koja je i tijekom 2011. proizvela duboku političku krizu sa nesagledivim političkim posljedicama.

Ukoliko bismo ozbiljno shvatili moralnu matricu koja stoji u osnovi ljudske diskurzivne djelatnosti, dobili bismo drugačiju sliku svakoga sporazuma, uključujući i Daytonski, a alternativnim i progresivnim političkim idejama i praksama bio bi otvoren širok prostor. Lako se može pokazati i da ispravno razumijevanje i poštivanje dotične matrice nužno utječe i na političko-pravne perspektive o statusu takozvanih ustavnih sudova u svim suvremenim demokracijama, pa time, u idejnom smislu, determinira i budućnost svake države na svijetu. U tome smislu, temeljna “ustavna” iskustva i lekcije koje sabiremo tijekom implementiranja i interpretiranja Ustava Bosne i Hercegovine mogu nam donijeti bitne poučke glede načelnih mogućnosti (i budućnosti) sadržanih u svakoj ustavnoj strukturi i stoga u svakoj državi. Primjerice, “glasovi” ustavnih teoretičara, kao što su Burt i Devins/Fischer u američkome kontekstu, lako se mogu razumjeti iz perspektive bosansko-hercegovačkih iskustava, kao i aporija i načelnih filozofsko-hermeneutičkih motrišta, u svezi sa Daytonskim ustavom.

* * *

Doc. dr. Tarik Haverić
Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

Ustav BiH između pravne znanosti i političke moći

Pitanje o “nezaobilaznom političkom *inputu* ustavnopravnoj znanosti za donošenje Ustava” za višenacionalnu i evropsku BiH polazi od pretpostavke da ustave donose stručnjaci za ustavno pravo. No oni su u pravilo djelo političke moći. Pravna

znanost već odavno ima više nego dovoljne *inpute*, ali juridičko rasuđivanje interferira s političkim voluntarizmom. Pokazuje to i (ne)provođenje presude Suda za prava čovjeka poznate kao Sejdić-Finci: “pravnička pamet Evrope” tj. Venecijanska komisija sugerirala je promjene ustava kojima bi se problem riješio, no nosioci političke vlasti se ponašaju kao da te preporuke ne postoje, bezuspješno osnivaju svoje radne grupe i donose akcione programe bez ikakvog rezultata.

Evropa je puna višenacionalnih i evropskih zemalja, kakva BiH treba da postane. Jedini način da ona to ostvari jest da se u pravopolitičkom ustrojavanju bosanskohercegovačkog društva prihvataju rješenja koja u tim zemljama-uzorima postoje, i odbacuju ona koja nigdje u Evropi ne postoje. Insistiranje na rješenjima za koja ne znaju zapadne demokratije, zbog navodnih “naših posebnosti”, samo će Bosnu i Hercegovinu još više udaljiti od željenog cilja.

* * *

Dipl. soc. Ivan Vukoja

Magazin za političku kulturu i društvena pitanja “Status”, Mostar

Politike u pozadini različitih modela (pre)ustroja BiH

U suvremenoj političkoj teoriji i praksi u BiH prisutno je nekoliko kriterija određenja prema mogućim ustavnim promjenama, odnosno, mogućem (pre)ustroju bosanskohercegovačkog društva i države. U ovome radu posebna pažnja bit će posvećena razmatranjima o višenacionalnom modelu uređenja Bosne i Hercegovine, modelu koji se oslanja na federalistička i konsocijacijska načela uređenja društva i države. Sadržaj, te različita značenja i tumačenja višenacionalnog modela, pokušat će se objasniti kroz odnos koji prema njemu imaju različiti društveni i politički akteri u BiH. Ti akteri, odnosno interesne politike u pozadini njihovog djelovanja, za potrebe ovog rada bit će podijeljeni u dvije skupine: akteri/politike s nacionalnim predznakom i akteri/politike s građanskim predznakom. Pokušat će se, dakle, dati neka od mogućih tumačenja manifestnih i latentnih dimenzija njihovog odnosa prema pitanju političko-administrativnog (pre)ustroja BiH, odnosno pokušati uvidjeti što se eventualno krije “iza fasade” stavova i opcija koje ti akteri/politike deklarativno zastupaju.

* * *

Prof. dr. Enver Kazaz

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

BiH - troetnička ili multietnička država

U ovom radu autor analizira političke modele koji su doveli do razaranja multietničke supstance bosanskohercegovačkog društva, pri čemu tzv. nacionalni politički subjekti koriste Daytonski ustav za konstruiranje troetničke države i troetničkog društva, a tzv. građanski, odnosno pseudomultietnički subjekti, poput SDP-a BiH, nisu sposobni artikulirati novu viziju multietničnosti u postkonfliktnom bosanskohercegovačkom društvom kontekstu. Na toj osnovi politike u BiH razvijaju se kao politike kolektivnih identiteta obilježenih procesima reklerikalizacije, arhaizacije, getoizacije i teritorijalizacije, a rat se u identitetiranom konstruiranju interpretira kao temeljni povijesni događaj i proizvođač novog etničkog simboličkog kapitala. Nedovršenost države, postavljena kao konstruktivna greška Daytonskog sporazuma, pokazuje se u političkoj praksi kao stalni proces podržavljenja Republike Srpske i destrukcije Federacije BiH, a etnički se identiteti transformiraju u nacionalne sa težnjom da zaokruže bilo entitet, bilo kantonalne prostore kao nacionalne teritorije. Postajući izvorom novog kolektivnog simboličkog kapitala, rat je kao interpretativni prostor uobličio etnije u političke nacije, sa težnjom da se nacionalni teritorij definira i kao nacionalna država. BiH je otud, bez obzira na ustavnu krizu, od Daytonu na ovamo sve više i više iznutra konstruirana kao troetničko, a ne multietničko društvo, dok političke snage nastoje konstruirati na identičan način i državu.

* * *

Doc. dr. Milan Vego

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

Daytonski ćorsokak

Nakon bezuspješnih pokušaja Europske zajednice/Unije da zaustavi krvoproliće na prostoru bivše Jugoslavije, aktivno uključenje SAD, najprije Washingtonskim, a zatim i Daytonskim mirovnim sporazumom, zaustavilo je rat i stvorilo osnove domaćim političkim elitama da izgrade državu Bosnu i Hercegovinu. Ostaje gorka činjenica da su SAD mogle u startu zaustaviti rat. Kroz 11 Aneksa Daytonski mirovni sporazum osigurao je uvjete za izgradnju samostalne države. Međutim, sama implementacija dala je polovične rezultate, posebno u Aneksima 4. i 7.

Autor analizira sve pozitivne i slabe strane Daytonskog mirovnog sporazuma, kojim nije zadovoljna niti jedna pregovaračka strana. Najveća je zasluga Daytonskog sporazuma zaustavljanje rata. No, ostaje činjenica da je Sporazum nagradio Republiku Srpsku, dok je Bošnjake i Hrvate, dojučerašnje protivnike, prisilio da grade entitet Federaciju Bosne i Hercegovine u kojoj su Bošnjaci tri puta brojniji. U takvim okolnostima Hrvati bivaju stalno preglasavani, te kao konstitutivni narod ne mogu ostvarivati svoja Ustavom zagarantirana prava. To obvezuje da buduće ustavne reforme trebaju iznaći rješenje na zadovoljstvo svih.

Međunarodna zajednica je preko OHR (Office of High Representative) i visokih predstavnika (do sada sedam) nametnula izuzetno veliki broj relevantnih odluka, jer se domaće političke elite nisu mogle dogovoriti. Upozorenja Međunarodne krizne grupe (ICG), Venecijanskog povjerenstva i europskih parlamentaraca kako je Dayton postao kočnica napretku Bosne i Hercegovine prema euroatlantskim integracijama, nisu naišla na prihvaćanje, a Daytonski sporazum doživljavao je tihu reviziju. Posebno zbunjuje činjenica da su visoki međunarodni dužnosnici: Wolfgang Petritsch (visoki predstavnik), Paddy Ashdown (visoki predstavnik), Donald Hays (viši zamjenik visokog predstavnika) – kada su završili mandat u Bosni i Hercegovini – izjavili: “Dayton je luđačka košulja”; “Dayton je postao kočnica napretku”; “Dayton je fasada”. Ne treba naglašavati da su o tome šutjeli dok su obnašali mandat.

* * *

Ivan Lovrenović
Književnik, Sarajevo

Treći modus hrvatske politike

Današnja Bosna i Hercegovina živi u permanentnoj unutarnjoj političkoj napetosti, koja se od 2006. godine zaoštava “uzlaznom linijom”. Sadržaj te napetosti i toga procesa (važno je uočiti da se radi o procesu!) u najgrubljem opisu bi se mogao svesti na pitanje: država triju nacija ili tri nacionalne države. Krucijalno je pitanje: postoje li mogućnosti reintegracije? Pri čemu pojam *reintegracije* više doista nije razumno shvaćati kao bilo kakav oblik restauracije nekoga od prošlih “poželjnih” političkih stanja, nego kao neku novu, realno ostvarljivu političku strukturu, koja će omogućavati toliko potrebnu socijalnu i političku stabilizaciju i opstanak Bosne i Hercegovine.

“Hrvatsko pitanje” u takvom kontekstu sadrži dvovrstan potencijalitet: može biti beskrajn “remetilački faktor”, a može biti i katalizator nekoga od mogućih oblika reintegracije. Hoće li biti jedno ili drugo, ovisi prije svega o nastupu, ciljevima i praksama hrvatskih političkih subjekata. Danas su na sceni dva oprečna i međusobno rivalska nastupa, a oba se pozivaju na iste motive i ciljeve: poboljšanje

političkog položaja hrvatskog naroda, i konsolidaciju Bosne i Hercegovine. Jedan vidi postizanje tih ciljeva kroz potpunu etničku autonomiju, institucionalnu i teritorijalnu, nalazeći partnere za takvu politiku u vladajućim strankama u Republici Srpskoj (za što je cijena priznavanje apsolutne nedodirljivosti Republike Srpske u bilo kakvim budućim ustavnim promjenama). Drugi hrvatski nastup postizanje svojih ciljeva vidi kroz stjecanje institucionalnih etničkih prava politikom koaliranja s mnogo moćnijim, bošnjačkim političkim faktorima u Federaciji BiH, pri čemu su mu jedine garancije – dobra volja tih faktora.

Ni jedna ni druga opisana hrvatska politika, po svojim krajnjim dometima i efektima, nije niti može biti ni katalizatorom reintegracije, a ne može postići ni vlastite proklamirane “hrvatske” ciljeve. Nuždan bi bio neki “treći modus” hrvatske politike, koji bi na konzistentan i principijelan a u isti mah prospektivan način umio u cjelinu povezati svoje partikularne, hrvatske, i opće, bosanskohercegovačke motive i ciljeve.

* * *

Prof. dr. Edin Šarčević

Univerzität Leipzig, Jursitenfakultät (Univerzitet Leipzig, Pravni fakultet)
Centar za javno pravo / Kompetenzzentrum für Öffentliches Recht (Sarajevo)

Kako do novog ustava BiH: Ustavotvorstvo između “demokratizacije pravne znanosti” i “primitivizacije javnopravnog diskursa”

Autor pod naslovom pokušava prikazati i valorizirati tri uzajamno povezana fenomena.

Prvi se odnosi na fenomen primitiviziranja javnopravnog diskursa u BiH. On je vidljiv u procedurama dogovaranja ustavnih amandmana po kafanama, po domaćim i stranim ljetovalištim, zatim, u proizvođenju ustavnih tekstova u “kućnoj radnosti”, u javnom proglašavanju političkih praktika ili parlamentarnih odluka neustavnim kao i u akademskim apstrakcijama koje bez ikakvog dodira s normativnošću ustavne rasprave odstranjuju iz stručnog i uvode u socijalnofilozofski ili poetski milje. Sve je dopunjeno kvazidoktrinalnim stavom o “demokratizaciji pravne prakse i teorije”. U bosanskohercegovačkim prilikama se ovaj trend dovršava kao neograničena primitivizacija javnopravnog diskursa u čiji bilans ulazi zamjena “snage argumenta” “argumenta snage”.

Drugi fenomen se odnosi na nemogućnost standardizacije Aneksa 4 u državni Ustav. Prema zahtjevima pravne znanosti se primjena javnopravnih standarda mora obezbijediti ustavnopravnim tekstom i jurisdikcijom državnih sudova. Konsekventna primjena javnopravnih standarda trebala bi Aneks 4 preoblikovati u pravnodržavni model sa potpuno novom organizacijom države. Ovakav ustavni tekst je, drugim riječima, “nepopravljiv” i mora se zamijeniti novim modelom.

Kako do njega doći je predmet završnog prikaza koji se fokusira na fenomen donošenja ustava. Ono se ovdje postavlja s obzirom na potreba za donošenjem novoga ustava u situaciji primitiviziranog javnopravnog diskursa koji otklanja javnopravne standarde kao mjerodavne kriterije. Autor ovdje ukazuje na značaj “ustavnog konventa” kao modela koji omogućuje susret pravne znanosti i pravnog diletantizma u formi praktičnog ustavotvorstva.

* * *

Prof. dr. sc. Ivan Markešić
Institut društvenih znanosti “Ivo Pilar”, Zagreb

“Ratno rješenje” za mirno življenje

Svi problemi u kojima se danas nalazi država Bosna i Hercegovina proizlaze iz ustavnih rješenja Daytonškoga sporazuma iz 1995. godine kojim je (Daytonskim sporazumom), između ostaloga, ukinuta Republika Bosna i Hercegovina i stvorena država Bosna i Hercegovina sastavljena od dva entiteta: Federacije BiH i Republike Srpske, s kasnije nadodanim Distriktom Brčko. Rješenje postojećih problema u novostvorenoj državi autor ne vidi u “kozmetičkim” nego u radikalnim ustavnim promjenama, a to znači u ponovnom vraćanju državi Bosne i Hercegovine statusa Republike. Da bi se te promjene moglo provesti, bilo bi potrebno iznova uzeti u obzir neka već razmatrana, ali neprihvaćena ustavna rješenja, među koje spada i prijedlog HNV-a BiH usvojen na prvome Općem saboru Hrvata BiH održanom 6. veljače 1994. u Sarajevu. Autor je mišljenja da je tada izneseni prijedlog o *regionalizaciji države* koja se (regionalizacija) ne bi temeljila isključivo na nacionalnoj nego ponajprije na regionalnoj osnovi jedno od najboljih do sada ponuđenih rješenja za uspostavu samoodržive države u kojoj neće biti ni nacionalne ni unutarnacionalne ni religijske diskriminacije. Prihvaćanjem toga prijedloga uz eventualne manje modifikacije bilo bi moguće ne samo prevladati sadašnju frustrirajuću dvoentitetsku i izbjeći, kad je riječ o bosanskohercegovačkim Hrvatima, još goru, troentitetsku podjelu Bosne i Hercegovine, nego iznova proglasiti Republiku Bosnu Hercegovinu u kojoj će vlast imati tri razine: državnu, regijsku (kantonalnu /županijsku) i općinsku.

Svjestan tzv. “neupitnosti i apsolutnosti” trenutnih nacionalističkih, a time istodobno i maksimalističkih stranačkih zahtjeva, poduprtih, između ostaloga, i “njihovim” vjerskim zajednicama, autor ne gaji iluzije da bi trenutne “većinske” bosanskohercegovačke nacionalne političke stranke ovaj prijedlog htjele čak i uzeti u razmatranje, a kamoli prihvatiti, jer bi u takvoj situaciji odustale od svojih uistinu “zločestih” nakana – od konačne podjele Bosne i Hercegovine. No, kao izravni sudionik ratnih zbivanja u BiH, autor smatra da se navedeni prijedlog treba ponovno “naći na stolu” te umjesto “logike međunacionalne i na nacionalističkoj logici utemeljene podjele zemlje” uzeti u obzir “logiku konfiguracije zemljišta”, odnosno logiku gravitacije stanovništva prema pojedinim centrima i industrijskim zonama, putovima itd., pa ovim putem aktualizira navedeni prijedlog HNV-a BiH od kojega ova organizacija još uvijek nije odstupila.

* * *

Dr. sc. Božo Žepić, professor emeritus
Sveučilište u Mostaru

Etički, politički i ustavnopravni postulati za donošenje ustava u višenacionalnoj i europskoj BiH

Ako prihvatimo odredbu da je postulat “sud koji se prihvaća bez dokaza; nužan hipotetički stav koji se ne dokazuje niti se može dokazati (aksiom), tvrdnja” onda s pravom možemo ustvrditi da ne postoje ni etički, ni pravni, a niti politički postulati za donošenje novoga ustava Bosne i Hercegovine, odnosno da je te postulate prvo potrebno izgraditi i usvojiti, pa tek onda pristupiti njihovoj provedbi. Ključni akteri političkoga života, tri nacionalne i četvrta politika međunarodne zajednice, nemaju u bilo čemu jedinstvene i nedvojbene etičke, pravne i političke aksiome, na kojima bi izgradile zajedničku državnu politiku ustavnih promjena. Zato, ako hoćemo opstati kao država i zajednica naroda i građana, pored tri nacionalne treba u nas postojati i jedna zajednička – državna politika ove zemlje, pa usprkos svim povijesnim, kulturnim, vjerskim i drugim razlikama, mi svi zajedno i svatko za sebe, stojimo pred novom važnom povijesnom zadaćom pronalaska platforme miroljubivog suživota, jednih s drugima i jednih pored drugih, na ovim zajedničkim prostorima vrijednim života sadašnjih i onih generacija koje će doći iza nas, kao mali, a ipak važan dio europske i svjetske zajednice slobodnih ljudi i ujedinjenih naroda i država. Ovaj tekst govori o tome koji etički, politički i ustavnopravni postulati su nam potrebni za donošenje Ustava u višenacionalnoj i europskoj BiH.

Dr. sc. Saša Mrduljaš

Institut društvenih znanosti “Ivo Pilar” – Područni centar Split

Što bi trebalo definirati hrvatski političko-idejni odnos prema Bosni i Hercegovini?

U kontekstu oblikovanja hrvatskog narodnosnog identiteta prostornost je BiH imala izrazit političko-povijesni, demografski, jezični, kulturni značaj. Nekad, dok je hrvatska nacionalno-državotvorna ideologija računala s mogućnošću da i BiH bude dijelom hrvatske države te su odrednice davale bitan poticaj hrvatskom političkom odnosu prema toj zemlji. Kako je vremenom došlo do korjenitog prestrukturiranja ovdašnjih (geo)političkih i etničkih relacija taj je poticaj sveden na minimalnu razinu i vjerojatno će trajno ostati takvim. Ono što presudno određuje aktualni hrvatski političko-idejni odnos prema i unutar BiH jest to da ta zemlja, obzirom na zemljopisni položaj prema Hrvatskoj, bude stabilnom državom kojoj se interesi upotpunjavaju sa hrvatskim državnim interesima. Ujedno, da tu stabilnost osiguraju rješenja koja su afirmativna za pozicije hrvatskog naroda u BiH. Pri tome je gotovo opće prihvaćeno da bh. Hrvati, sukladno ulozi koju su imali pri nastanku bh. države i ustavnom statusu unutar nje, trebaju biti političkim subjektom. Takvim koji bi imao jednaku ulogu u kreaciji političko-pravnog identiteta BiH kao i druga dva naroda. Moglo bi se reći da je uvelike prihvaćeno i to da rješenja koja bi bh. Hrvatima osigurala taj status trebaju uvažavati činjenicu njihove prostorne disperziranosti te nemogućnost da vlastitu koheziju i potencijale realiziraju bez društvene kompatibilnosti s druge dvije zajednice. Osobito s bošnjačkom u prilikama kada gotovo u potpunosti obitavaju unutar okvira Federacije BiH. No, još je uvijek sporno posredstvom kojeg bi modela na najprimjereniji način mogli osigurati svoj subjektivitet. Uvelike i stoga što odgovor na to pitanje proizlazi iz različitih doživljaja o karakteru političkih odnosa unutar i u svezi BiH. Sukladno istaknutom te na temelju analize bh. političke zbilje, u izlaganju će biti prezentirana pojedina rješenja koja u postojećim okolnostima, po sudu autora, mogu biti afirmativna ne samo za hrvatske već i za pozicije druga dva naroda a time i za stabilnost BiH.

* * *

Prof. dr. sc. Ugo Vlasisavljević
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Ustav kao zakon o podjeli vlasti na temelju podjele zemlje

Nije li jedno od najvažnijih političkih pitanja u poslijeratnoj povijesti Bosne i Hercegovine pitanje o teritorijalnoj situiranosti “konstitutivnih naroda”? Međutim, čini se da je to jedino od najvažnijih pitanja koje se ne postavlja kao takvo. Postoji stanoviti otpor da se o teritorijalizaciji pita upravo u terminima koji joj pripadaju. To ne znači da se to pitanje ne postavlja i to kao vrlo važno i sudbonosno, ali se ono u političkim forumima i u javnom mnijenju razmatra uglavnom kao sjena nekih drugih pitanja, a u najizravnijem obliku kao naličje nacionalnog pitanja. Zašto se neriješeno nacionalno pitanje u ovoj zemlji upravo postavlja kao pitanje o državnoj vlasti nad teritorijima?

Nije li došlo vrijeme da se teritorijalno ustrojstvo zemlje izravno razmatra kao najvažnija politička tematika? Nije li takvo usredotočenje na inače potisnuto i marginalizirano pitanje simptom duboke političke krize, ustvari znak opasnosti raspada postojeće bosanskohercegovačke političke zajednice? Teritorijalnost izbija u prvi plan političkih debata samo kada se mora odlučiti o teritorijalnom preustrojstvu državne vlasti. Tek nam zahtjevi za teritorijalnim preustrojem otvaraju, inače očito zatomljeni, uvid u tijesnu povezanost nacionalnog identiteta, državne vlasti i teritorije. Moglo bi se ustvrditi da je ozbiljnije bavljenje pitanjem teritorijalizacije, pa stoga i uviđanje pravog značaja tog pitanja, upravo zatomljeno njegovim burnim izbijanjem u prvi plan. Jer kada kolektivni posjed nad zemljom, nacionaliziranje teritorija, postane prva stavka političke debate, tada debata postaje usijanom i burnom, a prijetnja podrivanja ili urušavanja postojećeg državnog poretka uistinu velika. Ta prijetnja proizlazi iz same pretpostavke pretvaranja pitanja teritorijalizacije u najvažniju stavku međupartijskih političkih obračuna. Jer za takvo nešto je neophodno veliko jedinstvo vodećih političkih aktera, a u višenacionalnoj državi poput Bosne i Hercegovine, uvjerljivo jedinstvo većine političkih predstavnika jednog naroda. Kada teritorijalnost postane tako važna stavka, to onda povlači za sobom otvoren poziv na reviziju društvenog ugovora koji se tim povodom ponajprije vidi u svjetlu među-narodnog ugovora o kolektivnom posjedu nad zemljom.

Ideja-vodilja izlaganja će biti da se pitanje o teritorijalnom biću lokalnih etničkih nacija pokaže izuzetno važnim i pritom oslobodi njegovog obezvređivanja ne temelju prigovora da je riječ o politički reakcionarnoj tematici koja je suštinski vezana uz agendu neke separatističke politike.

Mr. sc. Mato Arlović

Ustavni sud Republike Hrvatske, Zagreb

Ravnopravnost i konstitutivnost naroda, ljudska prava i temeljne slobode u ustavu Bosne i Hercegovine (de lege lata i de lege ferenda)

Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini u čijem sadržaju je temeljem Aneksa IV. i Ustav Bosne i Hercegovine postigao je općeprihvatljive i hvalevrijedne ciljeve jer je omogućio i uspostavio mir, zaustavio daljnja ratna djelovanja, pogibije i stradanja te razaranje i uništavanje privatne i javne imovine.

Ustav BiH po svojoj pravnoj prirodi koja proizlazi iz načina njegova donošenja, njegova sadržaja, ustavno-pravnog i stvarnog položaja njime utvrđenih vrednota koje su osnova novog konstitucionalizma društvene i državne zajednice promatran u odnosu na postojeće ustavno-pravne modele u svijetu je svojevrsni novum – model sui generis. Polazeći od njegove pravne prirode moglo bi se reći da se radi o pragmatičnom ustavno-pravnom eksperimentu koji je trebao (i jeste) omogućiti uspostavu mira u BiH.

Ustav BiH nije kompatibilan niti podesan za usklađivanja s pravnom stečevinom EU. Uspostavio je državu koja nije funkcionalna s nizom otvorenih pitanja i problema, s čime i zbog čega BiH ne može biti primljena u EU. Zbog toga će se, ako ne prije, a ono makar u postupku njezinog pridruživanja EU, radi razrješavanja ovih pitanja i problema, trebati donijeti novi Ustav BiH, koji će biti kompatibilan ustavima suvremenih demokratskih država, prije svega članica EU pa i samom tzv. Ustavu EU.

Kao jedan od temeljnih vrijednosti na kojima počiva i iz kojih proizlazi njegov konstitucionalizam, Ustav BiH uzima konstitutivnost tri naroda: Bošnjaka, Hrvata i Srba. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri oni to jesu ako:

- a) de facto i de iure nisu samostalno sudjelovali u njegovom donošenju;
- b) je ostvarivanje njihove konstitutivnosti primarno uređeno tako (osim djelomičnog ustroja vlasti na razini BiH) da se realizira u entitetskih sastavnica, a ne na razini cjelovite BiH;
- c) se u pojedinom entitetu (npr. Republici Srpskoj) konstitutivnost druga dva naroda svodi više u stvarnosti na položaj nacionalne manjine, a ne konstitutivnog naroda. Slična je situacija i u ostvarivanju konstitutivnosti naroda u Federaciji BiH, koji nije konstitutivna osnova tog entiteta;
- d) se imaju u vidu slučajevi faktične nejednakosti između dva konstitutivna naroda u entitetu Federacije BiH i u izboru i imenovanju njezinih predstavnika na nivou BiH koji proizlaze iz nesrazmjera u broju pripadnika

pojedinih konstitutivnog naroda te iz prisutnosti preglasavanja u ostvarivanju višestranačja i izbornog sustava.

Ustav BiH ustrojava BiH kao složenu državu – uniju utemeljenu na načelima koja su prisutna i kod konfederalnih i kod federalnih država pa je nastala država koja nema usporediv primjer u svijetu. On je priznao i potvrdio unutrašnju teritorijalno-političku podjelu BiH na temelju etničkih granica koje su uspostavljene kao rezultat ratnog djelovanja, a ne ostvarenih društvenih vrijednosti i realnosti koji su utemeljeni i proizašli iz razvoja bosansko-hercegovačkog društva.

Uz konstitutivnost tri naroda, pored inih jedan je od temeljnih ustavnih vrednota konstitucionalizma bosansko-hercegovačkog društva ljudska prava i temeljne slobode. Ustav BiH nije pronašao odgovarajuće instrumente kako da izbjegne moguću dihotomiju između ostvarivanja konstitutivnosti tri naroda i ostvarivanja i zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda. Posljedice su vrlo ozbiljne jer se izražavaju u nejednakosti i podjelama između građana koji su pripadnici tri konstitutivna naroda i onih koji im ne pripadaju.

ŽIVOTOPISI
IZLAGAČA

MATO ARLOVIĆ (1952.), sudac Ustavnog suda RH. Diplomirao na Pravnom fakultetu Sveučilišta Josip Juraj Strossmayer u Osijeku 1979. Znanstveni stupanj magistra znanosti stekao na istom Fakultetu 1982. Pravosudni ispit položio 1995. Od 1970. do 1975. radi u Tvornici šećera i vrenja Boris Kidrič u Županji. Od 1980. do 1988. zaposlen na Pravnom fakultetu Sveučilišta Josip Juraj Strossmayer u Osijeku najprije kao asistent, pa znanstveni asistent te sveučilišni nastavnik. Kao tajnik Skupštine općine radio do listopada 1990., nakon čega se vraća na Fakultet gdje radi do proljeća 1991. Za zastupnika u Hrvatski sabor biran je u pet mandata u slijedu od 1990. do 2008., tijekom kojih je obnašao različite dužnosti i bio nositelj različitih funkcija, od kojih su najznačajnije: u mandatu 1990. – 1992. bio je predsjednik Odbora za upravu i pravosuđe, predsjednik Komisije za Poslovnik Hrvatskog sabora i član Odbora za zakonodavstvo; u mandatu 1992. – 1995. bio je potpredsjednik i predsjednik Odbora za rad, zdravstvo i socijalnu politiku i član Odbora za zakonodavstvo; u mandatu 1995. – 1999. bio je predsjednik Odbora za pomorstvo i veze, član Odbora za zakonodavstvo, član Nacionalnog vijeća za vođe te član Državnog povjerenstva za procjenu šteta od elementarnih nepogoda; u mandatu 2000. – 2003. obavljao je dužnost potpredsjednika Hrvatskog sabora, predsjednika Odbora za Ustav, Poslovnik i politički sustav, voditelja i člana stalnog izaslanstva Hrvatskog sabora u Skupštini WEU, koordinatora rada Hrvatskog sabora i Vlade Republike Hrvatske; a u mandatu 2004. – 2007. bio je potpredsjednik Hrvatskog sabora, voditelj stalnog izaslanstva Hrvatskog sabora u Skupštini WEU, član proširenog predsjedništva Skupštine WEU, član Odbora za Ustav, poslovnik i politički sustav te član Odbora za poljoprivredu.

Autor, koautor i sudionik u procesu donošenja brojnih hrvatskih propisa. Sudjelovao je i kao zastupnik u Hrvatskom saboru, ali i kao autor odnosno koautor u donošenju hrvatskog Ustava i njegovih izmjena i dopuna, kao i Ustavnih zakona te zakona koji uređuju prava nacionalnih manjina i etničkih skupna i način njihova ostvarivanja u Republici Hrvatskoj. Sudjelovao je u radu brojnih domaćih i međunarodnih javnih tribina, okruglih stolova, seminara, simpozija i konferencija te objavio više od trideset znanstvenih i stručnih radova.

Član je Hrvatskog crvenog križa, a počasni je član Crvenog križa Grada Osijeka i Hrvatskog crvenog križa – nacionalnog društva. Jedan je od osnivača – utemeljitelja Hrvatskog pravnog centra, gdje je obavljao i dužnost člana Nadzornog odbora. Odlikovan je Ordenom rada sa srebrnim vijencem, Redom hrvatskog trolista za osobite zasluge za Republiku Hrvatsku stečene u ratu, Redom Danice hrvatske s likom Katarine Zrinske za humanitarni rad.

IVAN CVITKOVIĆ (Cim kraj Mostara, 1945.), sociolog religije, sveučilišni profesor, akademik. Učiteljsku školu završio u Mostaru (1964.), studij sociologije na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu (1967.), magistrirao na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu (1974.), doktorat socioloških znanosti stekao na Fakultetu za

sociologiju, novinarstvo i političke znanosti u Ljubljani tezom Marksistička misao i religija (1978.). Do 1989. bavio se i političkim radom. Bio sekretar Predsjedništva CK SK BiH (1987. – 1989.). Za asistenta na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu biran 1972. Prošao sva zvanja do redovitog profesora na predmetima Sociologija religije i Sociologija spoznaje i morala. Predaje i predmet Religije suvremenog svijeta na Odsjeku za novinarstvo na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, Sociologiju religije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i Religijskim studijama. Predavao na Sveučilištu u Mostaru i Univerzitetu u Tuzli. Od 2008. godine dopisni član ANU BiH. Znanstvene i stručne radove objavljivao u mnogim časopisima kao što su *Odjek*, *Pregled*, *Lica*, *Dijalog*, *Politička misao*, *Most*, *Naši razgledi*, *Oko*, *Prosvjetni list*, *Naše teme*, *Sveske*, *Gradina*, *Teme*, *Sociološki diskursi*, itd.

Član redakcije časopisa *Religija i tolerancija* (Novi Sad) i časopisa *Diskursi* (Sarajevo).

Predsjednik Odbora za sociološke nauke pri Odjeljenju društvenih nauka ANU BiH. Akademski direktor postdiplomskog studija Religijske studije Centra za interdisciplinarnu postdiplomsku studiju Univerziteta u Sarajevu.

Objavio dvadeset i tri knjige među kojima izdvajamo: *Marksistička misao i religija* (Sarajevo, 1980.); *Religije u BiH* (Tuzla, 1982.); *Krleža, Srbi i Hrvati* (Sarajevo, 1991.); *Rječnik religijskih pojmova* (Sarajevo, 1991., 2005., i Novi Sad, 2009.); *Sociologija religije* (Sarajevo, 1995., 1996., 2004., 2007.); *Društvena misao u svetim spisima* (Mostar, 1997.); *Religije suvremenoga svijeta* (Sarajevo, 1999., 2002., 2005., 2010.); *Sociologija spoznaje* (Sarajevo, 2001.); *Konfesija u ratu* (Sarajevo, 2004.); *Sociološki pogledi na naciju i religiju* (Sarajevo, 2005.); *Hrvatski identitet u BiH* (Sarajevo-Zagreb, 2006.); *Socijalna naučavanja u religijama* (Sarajevo, 2007.); *Moj susjed musliman* (Zagreb, 2011.), itd.

NERZUK ĆURAK izvanredni je profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. U fokusu znanstvene zainteresiranosti ovoga doktora političkih znanosti su geopolitika, geofilozofija, politička filozofija, međunarodni odnosi, međunarodna sigurnost, polemologija, upravljanje konfliktima, teorija mira, demokracija i sigurnosni izazovi, etnopolitika i javne politike.

Sudjelovao je kao uvodničar ili pozvani učesnik s referatom na međunarodnim, regionalnim i domaćim znanstvenim konferencijama, radionicama i okruglim stolovima. Aktivni je sudionik civilnog društva u Bosni i Hercegovini, politički komentator, javni intelektualac. Objavio je više znanstvenih studija, izvornih znanstvenih tekstova i stručnih analiza u različitim časopisima, zbornicima, magazinima, novinama i portalima u Bosni i Hercegovini, regiji i svijetu. Tekstovi su mu prevedeni na engleski, njemački, francuski, slovenački, španjolski i arapski jezik. Objavio je pet autorskih i jednu koautorsku knjigu: *Izveštaj iz periferne zemlje. Gramatika geopolitike* (Sarajevo, 2011.); *Filozofija zagrljaja* (Sarajevo, 2009.); *Politička elita*

u BiH i EU: *Odnos vrijednosti* (Sarajevo, 2009.) (Prvi autor u koautorskoj knjizi); *Obnova bosanskih utopija. Politologija, politička filozofija i sociologija dejtonske države i društva* (Sarajevo-Zagreb, 2006.); *Dejtonski nacionalizam* (Sarajevo, 2004.); *Geopolitika kao sudbina: Slučaj Bosna. Postmodernistički ogleđ o perifernoj zemlji* (Sarajevo, 2002.).

ŠAĆIR FILANDRA (Crnići kraj Stoca, 1961.) diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu na odsjeku za filozofiju i sociologiju 1985. godine. Doktorirao je iz oblasti političke filozofije 1993. godine. Izabran je u zvanje redovnog profesora 2008. godine. Predaje nastavne discipline: Politička filozofija, Politike identiteta, Sociologija jezika i Socijalna filozofija na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Bio je gostujući predavač na Odsjeku za historiju / političke nauke na Yale univerzitetu u SAD-u 1999./2000. godine te pomoćnik predavača na Otvorenom univerzitetu, Institut za jugoistočno-evropske studije, Budimpešta, 1997. godine. Autor je knjige *Bošnjačka politika u XX stoljeću* (Sarajevo, 1998.) te *Bošnjaci i Moderna* (Sarajevo, 1996.), a nosilac je koautorstva (s Enesom Karićem) za knjigu *Bošnjačka ideja* (Zagreb, 2002.; izdanje na engleskom jeziku – Zagreb, 2004.) te autor preko četrdeset naučnih i stručnih radova.

Bio je glavni i odgovorni urednik Izdavačkog preduzeća “Sejtarija” od 1994. do 2010. godine, a u periodu od 1998. do 1990. glavni i odgovorni urednik časopisa za kulturu *Lica* u Sarajevu.

Participirao je u radu više domaćih i međunarodnih znanstvenih konferencija, kongresa i simpozija, kao i u realizaciji više naučno-istraživačkih projekata. Njegova knjiga *Bošnjačka politika u XX stoljeću* osvojila je nagradu i priznanje lista *Dnevni avaz* te je proglašena kulturnim događajem 1999. godine. Od 2001. do 2009. godine bio je predsjednik BZK “Preporod”, a trenutno je dekan Fakulteta političkih nauka u Sarajevu.

TARIK HAVERIĆ (Sarajevo, 1955.), docent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici. Diplomirao pozorišnu režiju i radiofoniju na Akademiji za kazalište i film u Zagrebu (u januaru 1978.). Paralelno studirao povijest umjetnosti i filozofiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Postdiplomski studij iz filozofije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 1977. – 1979. (magistrirao 1989.). Od 1993. do 1999. upisan kao doktorant na Univerzitet Paris X-Nanterre. Doktorsku tezu iz političkih nauka, s naslovom *Ethnos i demokratija. Slučaj Bosne i Hercegovine*, obranio u decembru 1999.

Objavljivao je radove u časopisima iz BiH, Francuske, Hrvatske, Srbije i Švicarske. Autor je sljedećih knjiga: *I vrapci na grani* (Sarajevo, 2009.); *Čas loboto-*

mije. Prikaz jednog kulturnog skandala (Sarajevo, 2007.); *Ethnos i demokratija* (Sarajevo, 2006.) (prerađena i prilagođena doktorska disertacija iz političkih nauka); *Izgradnja Evrope* (izbor tekstova, prijevod i predgovor) (Sarajevo, 2001.); *Srednjovjekovno filozofijsko nazivlje u arapskom jeziku* (Sarajevo, 1990.) (magistarski rad iz filozofije u neizmijenjenom obliku).

ENVER KAZAZ (1962.), profesor na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Bio je član redakcije nekoliko književnih časopisa: *Književne revije*, *Lica* i *Sarajevskih svesaka*, a pokretač je i glavni urednik časopisa *Lica* od 1996. do 1999. Radio je i kao glavni urednik u sarajevsko-zagrebačkoj izdavačkoj kući *Zoro*.

Književnoznanstvene radove objavljivao je u mnogim časopisima i publikacijama u BiH i inozemstvu. Sudjelovao je u radu niza međunarodnih znanstvenih skupova. Objavio je slijedeće knjige: *Traži se*, zbirka poezije (Sarajevo, 1996.); *Musa Ćazim Ćatić – književno naslijeđe i duh moderne* (Tešanj, 1997.); *Morfologija palimpsesta* (Tešanj, 1999.); *Antologija bosanskohercegovačke pripovijetke XX vijeka* (koautorstvo sa Ivanom Lovrenovićem i Nikolom Kovačem) (Sarajevo, 1999.); *Bošnjački roman XX vijeka* (Sarajevo-Zagreb, 2004.); *Neprijatelj ili susjed u kući* (Sarajevo, 2008.); *Rat i priče iz cijelog svijeta* (Antologija bosanskohercegovačke suvremene pripovijetke, koautorstvo sa Ivanom Lovrenovićem) (Zagreb, 2010.); *Unutarnji prijevodi* (Zagreb-Podgorica, 2011.) U tisku su mu dvije knjige izabranih studija i eseja.

Književnohistorijske studije i eseji prevedeni su mu na nekoliko jezika: engleski, njemački, poljski, mađarski i bugarski i uvršteni u više međunarodnih naučnih zbornika. Uvršten je u *Antologiju bošnjačkog eseja* koju je za izdavačku kuću *Alef* priredio Alija Isaković.

ALEN KRISTIĆ (1977.), doktorand Filozofskog fakulteta Univerziteta u Zagrebu s doktorskom tezom o filozofiji religije G. Vattima. Član je uredničkog vijeća hrvatskog i bosansko-hercegovačkog izdanja Međunarodnog teološkog časopisa *Concilium* (Rijeka-Sarajevo), *Magazina za političku kulturu i društvena pitanja Status* (Mostar) i mjesečnika *Bobovac* (Vareš). Uz znatan broj znanstvenih članka, objavio i knjigu *Religija i moć* (Sarajevo, 2009.). S njemačkog preveo *Etiku* Dietricha Bonhoeffera (Rijeka-Sarajevo, 2009.). Gast je predavač na magistarskom programu *Religijske studije* pri Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu iz oblasti svjetskog ethosa, kristologije i pojedinih pitanja iz odnosa kršćanstva i islama.

MILE LASIĆ (Uzarići kraj Širokoga Brijega, 1954.) školovao se u Širokom Brijegu, Mostaru i Sarajevu, te u SR Njemačkoj. Prijeratni radni vijek proveo u Sarajevu i Beogradu. Rat ga zatekao kao jugoslavenskog, pa potom i bosanskohercegovačkog diplomatu u SR Njemačkoj. Bio prisiljen napustiti diplomatsku službu, pa potom desetljeće i pol proveo u svojevrsnom duhovnom egzilu kao neovisni *free lancer*, slobodni publicista, kolumnista i prevoditelj. U akademskoj 2009./2010. godini započeo kasnu profesorsku karijeru na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru. Predaje skupinu kolegija koji se tiču međunarodnih odnosa, teorije i prakse diplomacije, europskih integracija, kulture u politici i političkih teorija.

Autor je brojnih politološko-socioloških eseja i studija, kao i knjiga: *Europska unija: nastanak, strategijske nedoumice i integracijski dometi* (Sarajevo, 2009.); *Mukotrпно do političke moderne* (Mostar, 2010.); *Uvod u znanost o politici* (Mostar 2010.); *Kultura sjećanja* (Sarajevo, 2011.); *Europe Now – Europa sada ili nikada* (Sarajevo, 2011.). U tisku mu je knjiga *U zemlji zarobljenog uma* (Sarajevo).

Član Odbora za sociološke znanosti Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

IVAN LOVRENOVIĆ (Zagreb, 1943.), književnik. Diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radio kao gimnazijski profesor u Mrkonjić-Gradu, te kao urednik u reviji za kulturu *Odjek* i u izdavačkim kućama *Veselin Masleša* i *Sujetlost* u Sarajevu. Od 1993. do 1996. s obitelji živio u egzilu u Zagrebu i u Berlinu. Nakon Dejtonskoga sporazuma vratio se u Sarajevo.

Književnu prozu, eseje, novinske članke i komentare objavljuje od 1969. godine. Od 1992. do 1996. eseji i članci o aspektima rata u Bosni i Hercegovini objavljavani su mu u listovima i časopisima *New York Times*, *Frankfurter Rundschau*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Die Zeit*, *Le Messenger Europeen* itd.

Redovito je pisao u splitskom političko-satiričnom listu *Feral Tribune* do njegova gašenja 2008. godine, te u sarajevskom tjedniku *Dani* do 2010. godine. Između 1993. i 1997. s Nenadom Popovićem kod izdavača *Durieux* uređivao ediciju bosanskohercegovačkih pisaca *Ex Ponto*. Bio član uredništva časopisa za kulturu demokracije *Erasmus* Slavka Goldsteina u Zagrebu. Pokrenuo i uredio dvadeset brojeva sarajevskoga časopisa za kulturu, znanost, društvo i politiku *Forum Bosnae*. Uređivao književnu biblioteku *Dani* 2004./2005. godine. Kod sarajevsko-zagrebačkoga izdavača *Synopsis* pokrenuo i uređuje biblioteku *Iz Bosne Srebrene – izabrani spisi bosanskih franjevaca od 17. do 20. stoljeća*.

Objavio je dvadesetak knjiga proze, eseja, kulturnopovijesnih studija, kronika, putopisa, političkih analiza. Napisao scenarije za dokumentarne filmove *Sto godina Zemaljskoga muzeja u Sarajevu* Vlatka Filipovića (1989.) i *Stoljeća Bosne Srebrene* Ademira Kenovića (1990.).

Lovrenovićeve knjiga o kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine (*Unutarnja zemlja*) prevedena je na njemački, češki, mađarski i engleski jezik. Za esej *Ivo Andrić, paradoks o šutnji* dobio je 2009. godine nagradu *Midhat Begić* časopisa *Novi Izraz* i bosanskohercegovačkoga centra PEN-a.

IVICA (IVO) LUČIĆ rođen je 1962. u Ljubuškom (Hercegovina). Osnovnu školu i gimnaziju završio u Ljubuškom, a Pravni fakultet u Mostaru. Dva puta biran u Skupštinu BiH (1990. i 1996.). Tijekom rata i poraća obnašao različite dužnosti u obrambenom i sigurnosnom sustavu Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Magistrirao 2003. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je i doktorirao 2005. godine. Radi na Hrvatskom institutu za povijest. Predaje na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru i Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu.

IVAN MARKEŠIĆ (Proslap kraj Prozora, 1954.), doktor znanosti, leksikograf, sveučilišni profesor i sociolog religije. Nakon završene Franjevačke klasične gimnazije u Visokom (1972.) diplomirao sociologiju na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu (1978.) te studij germanistike na Filozofskom fakultetu u Sarajevu (1984.). Magistrirao (1989.) i doktorirao temom *Religija u teoriji sustava Niklasa Luhmanna* (1997.) na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Biran u zvanja znanstvenoga savjetnika, leksikografskog savjetnika i redovitog profesora.

Radio je kao prevoditelj njemačkoga jezika u UNIS-ovoj Tvornici kočnih dijelova u Prozoru (1978. – 1987.), potom bio asistent u Institutu društvenih nauka u Sarajevu (1987. – 1991.) te Glavni tajnik HDZBiH u Sarajevu (1991. – 1992.). Dolaskom u Zagreb krajem 1992. kratko vrijeme radi u Informativnom centru, a potom je od 1993. do 2005. godine urednik za njemački jezik u Redakciji osmojezičnoga enciklopedijskog rječnika (OER) u Leksikografskome zavodu “M. Krleža”. Od 2005. do danas zaposlen je u Institutu društvenih znanosti “Ivo Pilar” u Zagrebu u kojem je voditelj znanstvenoga projekta *Religijski, nacionalni i politički identitet Hrvata u Bosni i Hercegovini*.

Osim toga, predaje sociološke kolegije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu (Sociološke teorije I i II, Suvremene sociološke teorije i Sociologiju religije), Filozofskome fakultetu Družbe Isusove (Sociologiju religije), Edukacijsko-rehabilitacijskome fakultetu u Zagrebu (Osnove sociologije). Također gore spomenute kolegije predaje i na Fakultetu društvenih znanosti dr. Milenka Brkića Sveučilišta “Hercegovina” u Bijakovićima kraj Međugorja. Prevodi s njemačkoga na hrvatski (preveo četiri knjige), sudjeluje s izlaganjima na međunarodnim i domaćim znanstvenim skupovima. Urednik je nekoliko zbornika znanstvenih radova. Bio je zamjenik glavnog urednika i izvršni urednik prvoga sveska *Hrvatske enciklopedije*

Bosne i Hercegovine (A-Đ) (Mostar, 2009.). Kolumnist je Portala *Križ života* (www.kriz-zivota.com) te stručni konzultant u Religijskome programu Hrvatske radio-televizije Zagreb. Do sada objavio preko četrdeset znanstvenih radova, četiri vlastite knjige i jednu (rječnik) u suautorstvu.

Knjige: *Hrvatska i Bosna i Hercegovina na Križu života*, u pripremi (Sarajevo-Zagreb, 2012.); *Religija i političke stranke – na primjeru Bosne i Hercegovine* (Sarajevo-Zagreb, 2010.); *Leksikon članova Udruge đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko* (Zagreb, 2008.); *Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu. U povodu desete obljetnice HNVBiH 1994-2004* (Sarajevo-Zagreb, 2004.); *Luhmann o religiji* (Zagreb, 2001.); *Njemačko-hrvatski/hrvatsko-njemački rječnik*, suautor (Zagreb, 1998.).

SAŠA MRDULJAŠ (Split, 1971.). diplomirao je politologiju na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Na istom fakultetu magistrirao 2002. (međunarodni odnosi). U razdoblju od 1999. do 2002. pisao analitičke članke / feljtone (povijest, politička povijest, međunacionalni odnosi, politička situacija u BiH, politika međunarodne zajednice itd.) za dnevni list *Slobodna Dalmacija* (Split) i tjednik *Fokus* (Zagreb). Od 2002. radi u Institutu društvenih znanosti “Ivo Pilar” – Područni centar Split, u kojem od veljače 2010. obnaša funkciju voditelja. Godine 2007. na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu obranio doktorski rad pod naslovom *Politička dimenzija hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (travanj 1992.) (vanjska i unutarnja politika)*.

Osnovni predmet znanstvenog interesa: *politička dimenzija hrvatsko-srpsko-bošnjačko-crnogorskih odnosa u prošlosti i sadašnjosti*.

ŽARKO PAPIĆ (1947.), viši savjetnik za socijalne politike i direktor Inicijative za bolju i humaniju inkluziju (IBHI) u Bosni i Hercegovini. Obnašao je i funkcije ministra nauke i tehnologije Republike Srbije, a nakon toga generalnog direktora Federalnog ureda za planiranje Jugoslavije i ministra Federalne vlade. Također je bio ambasador i šef Stalne delegacije Jugoslavije u OECD-u.

Doktorirao je na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu 1974. godine. U razdoblju od 1968. do 1991. objavio 11 knjiga iz područja ekonomije, političkih sistema i kritike nacionalizma, kao i 147 znanstvenih radova. Još 146 članaka objavio u različitim magazinima i novinama. Nakon 1992. objavio 69 članaka i istraživačkih radova, od kojih su mnogi objavljeni u međunarodnim časopisima, publikacijama i novinama.

Odlčno poznaje ekonomske i institucionalne reforme koje su se doogorile u BiH u posljednjim desetljećima, i ima veliko iskustvo u suradnji s općinama, entitetima, kantonalnim i državnim vlastima, kao i sa organizacijama civilnog društva širom BiH. Bio je savjetnik za veliki broj međunarodnih projekata socijalnog razvoja, vođa tima, stručnjak i autor u pripremi UNDP-ovih *Milenijumskih razvojnih ciljeva u BiH* (MRC BiH) (2003). Ovaj izvještaj dobitnik je specijalne nagrade UNDP-a. Također je bio vođa tima u pripremi UNDP NHDR dokumenta *Socijalno uključivanje u BiH*, nagrađenim od UNDP-a i OECD-a *Nagradom humanog razvoja za izvrsnost u inovacijama mjerenja* (2009).

REGINA AMMICHT QUINN, profesorica za etiku na Međunarodnom centru za etiku u znanostima (IZEW) Univerziteta u Tübingenu. Direktorica područja *Etika i kultura*. Članica tročlane uprave.

Studij katoličke teologije i germanistike. Disertacija o etici teodicejskog pitanja, habilitacija u socijalnoj etici u pitanjima roda, tijela, seksualnosti i religije.

Od veljače 2010. do svibnja 2011. članica zemaljske vlade Baden-Württemberg kao počasna državna savjetnica za interkulturalni i međureligijski dijalog. Težišta istraživačkog rada: temeljna i na primjenu usmjerena etička pitanja; politička etika; integracija i migracije kao kulturalno i religijsko pitanje; tijelo, rodni i seksualni diskursi.

EDIN ŠARČEVIĆ (1958.), izvanredni profesor Univerziteta Leipzig. Studij pravnih znanosti na Pravnim fakultetima u Sarajevu, Beogradu i Saarbrückenu. Magistrirao i stjecanje zvanja magistar pravnih nauka na pravnom fakultetu u Beogradu 1988. Promocija na Pravnom i ekonomskom fakultetu u Saarbrückenu 1992.; habilitacija za područja državnog prava, evropskog prava, međunarodnog prava i opće teorije države (Universität Leipzig 1999. – 2002.). Do 1992. godine urednik u redakciji Trećeg programa Radio Sarajeva, asistent i viši asistent na Pravnom fakultetu u Sarajevu. Godine 1992. gostujući profesor na Univerzitetu Helsinki, zatim viši asistent i docent na Univerzitetu Leipzig; od 2004. izvanredni profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta Leipzig. Travnja 2010. izabran za redovitog profesora na Pravnom fakultetu u Sarajevu, a svibnja 2011. za redovitog profesora na Pravnom fakultetu u Rijeci – ni na jednom od fakulteta nije zaključio ugovor o radu. Pored angažmana na Pravnom fakultetu u Leipzigu vodi u Sarajevu regionalni Centar za javno pravo.

Član je Internacionalnog udruženja za pravnu i socijalnu filozofiju (IVR), Njemačkog udruženja profesora državnog prava (VDStRL) i Akademije nauka i umjetnosti BiH (ANUBiH).

Važnije monografije: *Rechtstaat* (Leipzig, 1996.), *Ustav i politika* (Sarajevo, 1997.), *Religionsfreiheit und der Streit um den Ruf des Muezzins* (Leipzig, 2000.), *Das Bundesstaatsprinzip* (Tübingen, 2002.), *Fallsammlung zum Staatsrecht* (koautor R. Brinktrine, Heidelberg, 2004.), *Osnove nemačkog državnog prava* (Sarajevo, 2005.), *Dejtonski ustav: Karakteristike i karakteristični problemi* (Sarajevo, 2009.), *Ustav iz nužde* (Sarajevo, 2010.).

Osnivač i glavni urednik *Sveski za javno pravo*. Područja znanstvenog rada: državno i evropsko pravo, međunarodno pravo, opća teorija države i filozofija prava.

ANDRÁS MÁTÉ-TÓTH (1957.), mađarski teolog i religiolog. Promovirao je u Beču 1991., a habilitirao također u Beču 1996. u polju pastoralne teologije. Drugi je doktorat postigao iz komunikacijskih znanosti 2011. godine u Pečuhu o religiji i komunikacijama. Od 1989. istražuje religiju i crkve u Istočnoj i Srednjoj Europi. Objavio je 15-ak knjiga na mađarskom, njemačkom, engleskom, hrvatskom i ukrajinskom kao i više od 100 znanstvenih članaka.

MILAN VEGO (Trebizat kraj Čapljine, 1950.) diplomirao je žurnalistiku na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.

Radio kao novinar na Radio Čapljini od 1976. do 1988. kada je prešao na RTV Sarajevo. Nakon izbijanja rata i dobivanja otkaza na RTV Sarajevo počeo raditi na Radiju Herceg-Bosne gdje je bio glavni i odgovorni urednik od 1995. do 2005. godine.

Bio i dopisnik *Večernjeg lista*, *Slobodne Dalmacije* i nekih novina regionalnog karaktera. Na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu obranio magistarski rad na temu *Međunarodni sporazumi i položaj medija u BiH*, a kasnije i doktorsku disertaciju na temu *Uloga međunarodne zajednice u izgradnji države BiH*.

Obnaša dužnost pročelnika Politologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru, a predaje i na studiju novinarstva. Uz 15-ak radova, objavio je i dvije knjige: *Razvoj radija u BiH* (Mostar, 1999.) i *Kompendij radijskog novinarstva* (Mostar-Čapljina-Zagreb, 2003.). U pripremi mu je knjiga *Međunarodna zajednica i BiH*.

UGO VLASAVLJEVIĆ, redoviti profesor na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, predaje ontologiju i epistemologiju. Od 2003. godine predaje predmet Ideja Europe na Europskim studijima, a od 2005. Rod i politika na Rodnim studijima pri Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu. Glavni urednik filozofskog časopisa *Dijalog* (Sarajevo). Član redakcije međunarodnog

časopisa *Transeuropeennes* (Paris). Predsjednik PEN centra BiH (2006.-2009.). Objavio brojne članke i studije, od kojih nekoliko desetina u uglednim inozemnim časopisima i zbornicima. Više puta bio gostujući profesor u Oxfordu, Cambridgeu, Parisu i Strasbourg.

Objavljene knjige: *Ontologija i njeno nasljeđe* (Sarajevo, 1995.); *Fenomenološka konstitucija Evropske zajednice* (Sarajevo, 1995.); *Izvor geometrije i transcendentna fenomenologija povijesti* (Sarajevo, 2003.); *Lepoglava i univerzitet* (Sarajevo, 2003. i drugo izdanje 2009.); *Merleau-Pontyjeva semiotika percepcije* (Sarajevo, 2003.); *Etnopolitika i građanstvo* (Mostar, 2006.); *Rat kao najveći kulturni događaj* (Sarajevo, 2007.); *Pripitomljavanje nacionalizma* (Sarajevo, 2008.); *Metamorfoze etnonacionalizma* (Beograd, 2009.); *Skica za portret Arifa Tanovića* (Sarajevo, 2011.); *Fenomenološki put u dekonstrukciju* (Novi Sad, 2011.); *Avetijska stvarnost narativne politike* (Sarajevo, 2011.). U koautorstvu sa J. Babić Avdispahić i J. Bakšić Muftić uredio zbornik *Rod i nauka* (Sarajevo, 2009.).

Poznat je i kao prevodilac novije filozofske literature (pored velikog broja ogleda i članaka, preveo je s njemačkog, engleskog i francuskog knjige B. Waldenfelsa, J. Habermasa, J.-L. Nancyja i J. Derride).

IVAN VUKOJA (Ljubuški, 1969.) diplomirao je na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U nakladničkoj kući ZIRAL Mostar radio kao direktor Glavne podružnice u Zagrebu. Radio i kao umjetnički voditelj Internet galerije SAMO u Zagrebu, te Umjetničke galerije TMT u Ljubuškom. U tom razdoblju intenzivno se bavio likovnom kritikom, između ostalog i kao suradnik časopisa *Kontura* (Zagreb) i *Jutarnji list* (Zagreb). Bio voditelj odjela multimedijalnih sadržaja u tvrtki PINCOM Mostar. Objavio dvije knjige poezije: *Metafizika kamena*, Zagreb, 1992., te *Izbor za vas*, Zagreb, 1994. Dobitnik nagrade za mlade pjesnike *Goranovo proljeće* 1991. godine. Član DHK Zagreb. U okviru vlastite tvrtke bavi se televizijskom i filmskom produkcijom. Jedan od pokretača i glavni urednik *Magazina za političku kulturu i društvena pitanja Status* (Mostar). Autor više stručno-znanstvenih tekstova sociološko-politološke tematike. Živi i radi u Mostaru.

BOŽO ŽEPIĆ (Živinice, 1938.) diplomirao je sociologiju 1968. godine pri Fakultetu političkih znanosti u Sarajevu. Poslijediplomske studije i akademska zvanja specijaliste i magistra stekao je na Pravnom fakultetu iz oblasti Radnog i socijalnog prava. Doktorirao je na Pravnom fakultetu u Banjaluci obranom disertacije na temu *Društveno-pravni položaj invalida rada*. Izabran je u najviše zvanje redovitog profesora Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, na nastavnim predmetima Sociologija i Radno i socijalno pravo. Pored toga, predaje i Europsko radno

i socijalno pravo, kao izborni predmet na dodiplomskom i obvezni predmet na postdiplomskom studiju. Na više sveučilišta i fakulteta predavao je Opću i Industrijsku sociologiju, Radno i socijalno pravo te Suvremene političke sustave. Sudjelovao je u izvođenju poslijediplomske nastave na pravnim fakultetima u Mostaru, Splitu i Banja Luci, te na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Objavio je preko 210 znanstvenih, stručnih i publicističkih radova, od čega je devet knjiga, među kojima neke u dva i više izdanja. Najvažnija su mu djela udžbenici za studente: *Radno i socijalno pravo* (Split, 1998., 2001.), *Sociologija* (Zagreb, 2007.) i *Suvremeni politički sustavi* (Split, 1996., 2000.), a značajnu pozornost znanstvene i stručne javnosti izazvale su i njegove knjige: *Društveno-pravni položaj invalida rada* (Sarajevo, 1983.), *Enigma Bosna i Hercegovina* (Mostar, 2002.), *Pat pozicija u Bosni i Hercegovini* (Mostar, 2005.), *Kritika politike* (Mostar, 2008.) i *Politička svakodnevnica* (Mostar, 2008.).

Bio je prodekan i dekan Pravnog fakulteta u Mostaru, te voditelj Katedre državnog prava. Sudjelovao je u radu brojnih domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova i konferencija, na kojima je izlagao zapažene referate. Radio je na raznim znanstveno-istraživački projektima.

Za značajan prilog razvoju pravne, sociološke i politološke znanosti Odlukom Senata Sveučilišta u Mostaru dodijeljeno mu je počasno zvanje *professor emeritus*.